

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ УРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Абабілова Н.М., Білокамінська В.Л.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Предметом аналізу цієї статті стали терміни англійської мови. Проаналізовано наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених. Зроблено теоретичний аналіз способів перекладу термінів українською мовою. Описано особливості застосування зазначених способів передачі англійських термінів.

Ключові слова: термін, спосіб перекладу, транскодування, еквівалентний, описовий переклад

Постановка проблеми. Переклад термінології входить до кола найскладніших проблем у галузі лінгвістики та перекладознавства, тому що терміни відносяться до лексики, яка розвивається швидкими темпами, користується попитом у фахівців різних сфер та потребує особливої уваги. Але виникають певні труднощі при їх перекладі, адже адекватний переклад є неможливим без додаткових знань, пов'язаних з походженням, класифікацією, функціонуванням та особливостями перекладу саме термінів.

На сучасному етапі розвитку перекладознавства підвищена увага приділяється оптимізації перекладу термінологічних одиниць фахових мов. Зазначене вище зумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років вітчизняними (Н. Александрова, Л. Білозерська, Н. Вознюк, В. Борщовецька, О. Брагіна, Д. Ганич, Л. Герман, В. Головін, І. Гумовська, А. Д'яков, С. Дем'яненко, О. Дуда, О. Константинова, І. Кочан, Т. Кияк, О. Константинова, Г. Мацюк, Т. Панько, Т. Перепелиця, Н. Пілецька, Н. Стефанова, Г. Чернопол та інші) й зарубіжними (Н. Александрова, Л. Борисова, В. Гак, А. Герд, О. Іванова, Д. Лотте, інші) лінгвістами активно розробляються питання стандартизації національної термінології, створення термінологічних словників, побудови нових термінів з метою взаєморозуміння між фахівцями відповідних галузей науки.

В різних аспектах проблемою перекладу термінів переймаються такі науковці як Г. Агапова, Н. Александрова, О. Ахманова, І. Багмут, О. Баловнева, А. Білецький, Л. Борисова, М. Брантес, О. Глоба, О. Дуда, О. Іванова, В. Карабан, Т. Кияк, А. Коваленко, К. Крушельницька, А. Кульчицька, Ю. Марчук, В. Мирошніченко, Л. Нелюбін, І. Носенко, С. Радецька, Е. Скороходько, Ю. Соболю, О. Суперанська, А. Циркаль, К. Шипіло, розробки яких зробили істотний внесок у розв'язання проблеми перекладу термінів.

Мета статті полягає у дослідженні способів відтворення англійських термінів українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічні терміни як мовні знаки, що презентують поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки, становлять суттєву складову науково-технічних текстів і одну з головних труднощів їх перекладу з огляду на їх неоднозначність, відсутність перекладних термінів-відповідників (у випадку термінів-неологізмів) та національна варіативність термінів (тобто наявність різних термінів в американському, британському, канадському та інших варіантах англійської мови, що позначають одне й те ж явище, процес, об'єкт тощо).

Переклад термінів вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою.

В результаті опрацювання наукової літератури, ми з'ясували, що процесі перекладу терміна визначають два етапи:

1. З'ясування значення терміна (у контексті).

2. Переклад значення рідною мовою [4].

Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту – постійної лексичної відповідності, яка точно співпадає із значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Необхідно вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати знання термінів-еквівалентів [4].

Перекладачеві інколи доводиться самостійно створювати еквівалентні терміни рідною мовою, причому основна проблема, яку доводиться розв'язувати перекладачеві науково-технічної літератури, полягає саме у перекладі термінів, що веде до появи неологізмів, які становлять досить великий відсоток всієї лексики у перекладах. Справа в тому, що перекладачі змушені винаходити засоби передачі відсутнього терміна для подальшої його стандартизації та закріплення у відповідних термінологічних словниках.

Одним із найпростіших прийомів перекладу терміна на лексичному рівні є прийом транскодування (побуквенна чи пофонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу). Цей прийом становить рідкість в практиці технічного перекладу: *returning émigré* – реемігрант. При перекладі таким способом, як транслітерація, не слід забувати про «фальшивих друзів перекладача», наприклад, таких як *contribution, data, instance, stimulation, etc.*, так як він зазвичай призводить до грубого викривлення змісту.

При транскодуванні літерами мови може передаватися вся форма, або більша її частина. Іноді застосовується змішане транскодування, коли більша частина транскодованого слова відбиває його звучання у вихідній мові, але разом з тим передаються й деякі елементи його графічної форми [3].

Транскодування термінів відбувається при перекладі в тих випадках, коли в культурі і, зокрема, нації країни мови перекладу відсутнє відповідне поняття та відповідний перекладний еквівалент, а перекладач не може підібрати слово або слова в мові перекладу, які б адекватно передавали зміст поняття і задовольняли вимогам до термінотворення. Оскільки при транскодуванні слово має одне значення, то такий спосіб перекладу доцільно застосовувати, коли в мові перекладу необхідно створити чітко однозначний термін [1].

Особливо часто транскодування термінів відбувається в тих випадках, коли термін в мові перекладу складається з міжнародних терміноелементів латинського або давньогрецького походження.

Перш ніж застосовувати цей спосіб перекладу, перекладач повинен переконатися, що в мові пере-

кладу відсутній перекладний відповідник, що перекладається, інакше через транскодування в мові перекладач можуть виникнути дублетні (синонімічні) терміни, а це порушує чіткість та стрункність певної терміносистеми.

Терміни також підлягають іншому лексичному способу перекладу – калькуванню – передачі комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу. Зазначений прийом застосовуються при перекладі складних за структурою термінів.

Нерідко, обираючи між транскодуванням та калькуванням, перевагу віддають калькуванню, так як в результаті транскодувань нерідко утворюються одиниці, що не мають сенсу у мові перекладу, свого роду псевдослова. Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові. Калькування не завжди буває звичайною механічною операцією з метою перенесення вихідної форми у мову перекладу. Дуже часто доводиться вдаватися до різного роду трансформацій. В першу чергу це стосується зміни відмінкових форм, кількості слів у словосполученні, афіксів, порядку слів, морфологічного або синтаксичного статусу слова [1].

Перекладачу слід завжди пам'ятати, що перекладений термін має адекватно звучати у рідній мові.

До способів перекладу термінів також можемо віднести експлікацію або описовий переклад. Даний прийом застосовують, коли лексична одиниця мови оригіналу замінюється словом або словосполученням, яке передає його значення. До нього висуваються такі вимоги: 1) переклад повинний точно відбивати основний зміст позначеного неологізмом поняття, 2) опис не повинний бути надто докладним, 3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною.

Разом з тим, описовий переклад характеризується такими недоліками: 1) при його застосуванні можливо неточне або нечітке тлумачення змісту поняття, позначеного неологізмом, 2) описове словосполучення порушує таку вимогу до термінів, як стислість (а тому такі багатослівні терміни не мають дериваційного потенціалу, тобто, від них важко, якщо взагалі можливо, утворювати похідні терміни [3].

Але, якщо словник не дає точного еквівалента тому чи іншому терміну, або застосування всіх вищезазначених способів є недоречним, можливими є інші прийоми перекладу на лексико-семантичному та лексико-граматичному рівнях [5], до яких відносять конкретизацію та генералізацію.

Під конкретизацією розуміють відтворення, при якому одиниця більш широкого конкретологічного змісту передається в мові перекладу одиницею конкретного змісту. В українській мові необхідно робити заміну слова чи словосполучення, що мають більш широкий спектр значень, еквівалентом, який конкретизує значення згідно контексту або стилістичних вимог. Наприклад, поняття «досліджувати»

може відноситися до різних ситуативних умов, і в значній мірі упорядковується контекстом; в англійській мові цьому поняттю будуть відповідати різні більш вузькі за значенням одиниці, в залежності від контексту: to explore – досліджувати місцевість (порівн. to explore the environment), to investigate – досліджувати ринок (порівн. to investigate the market), to research into – досліджувати явище (порівн. to research into the classical literature) [6].

При перекладі термінів також можливим є застосування прийому генералізації, який має місце в тих випадках, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці вища за міру упорядкованості одиниці, що відповідає їй за змістом в мові перекладу: compensation award – рішення про відшкодування збитків [5].

Деякі інші трансформаційні прийоми перекладу термінів вимагаються в тих випадках, коли значення того чи іншого терміну для української мови становить новизну. Для прикладу можна взяти англійські тексти з різних вузькопрофесійних сфер людської діяльності.

Також можна перекладати терміни, скориставшись прийомами компресії (більш компактне викладення думок завдяки випусценню зайвих елементів та позамовного контексту: перехід від одного виду зношення до другого) та інверсії (зворотній порядок слів, для привернення уваги до конкретних елементів).

Говорячи про переклад термінів з точки зору теорії А. Суперанської та Н. Подольської, можна наголосувати на тому, що термін однозначний; термін не має конотативних значень, він позбавлений синонімів, незалежно від тексту термін перекладається терміном – повним або абсолютним еквівалентом, і тому відповідно до одногослосної думки багатьох спеціалістів, відноситься до числа одиниць, які не ускладнюють роботу перекладача [4]. Але, провівши детальне дослідження, нами було встановлено, що не у всіх випадках переклад терміну є безпроблемним процесом через те, що різні галузі знань вміщують в собі одну й ту ж одиницю, яка має різне значення залежно від контексту [2].

Висновки. Провівши наукові розвідки щодо способів відтворення сучасних англійських термінів українською мовою, ми встановили, що вони дещо різні, але жоден з науковців не надає детальних інструкцій щодо перекладу термінів, оскільки вони є особливою групою науково-технічної лексики. Перекладач має не лише добре володіти англійською мовою, але й водночас бути обізнаним у конкретній галузі, до якої належить текст перекладу, бо значення термінів тісно пов'язане із контекстом, його змістом та специфікою, і може змінюватися залежно від галузі використання. Тільки при ефективному поєднанні цих двох умов можна зробити адекватний переклад будь-якої науково-технічної літератури.

Подальша робота вбачає практичне дослідження застосування зазначених способів перекладу у процесі перекладу морських термінів.

Список літератури:

1. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: навч. посіб. / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька. – Вінниця: Нова кн., 2010. – 232 с.
2. Борисова Л. І. Основні проблеми науково-технічного перекладу / Л. І. Борисова. – М.: МГУ, 2003. – 208 с.
3. Борщовецька В. Д. Навчання студентів-економістів англійської фахової лексики: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / В. Д. Борщовецька. – К., 2004. – 20 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця, Нова книга, 2002. – С. 315-407.
5. Савчук М. П. Англо-український науково-технічний словник / М. П. Савчук. – К., 2008.
6. http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Philologia/68479.doc.htm

Абабилова Н.Н., Белокаменская В.Л.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОВ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Аннотация

Предметом анализа в статье выступили термины английского языка. Проанализировано научные труды украинских и зарубежных ученых. Проведено теоретический анализ способов перевода терминов на украинский язык. Описано особенности использования указанных способов перевода английских терминов

Ключевые слова: термин, способ перевода, транскодирование, эквивалентный, описательный перевод.

Bilokaminska V.L., Ababilova N. M.

Mykolaiiv V.O. Sukhomlynsky National University

THE PECULIARITIES OF TERMS TRANSLATION INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE

Summary

The article is focused on the ways of English terms rendering. Ukrainian and foreign scientists' researches are analyzed. The theoretical analysis of ways of terms translation into Ukrainian is carried out. The peculiarities of the usage of the analyzed ways of English terms rendering are given

Keywords: term, ways of translation, transcoding, equivalent, descriptive translation.